

Alejandro Casadesús Bordoy (Palma)

Alcover, Moll i la llengua alemanya

0 Introducció

Mossèn Alcover i Francesc de Borja Moll van tenir al llarg de la seva vida molts aspectes en comú. Les línies d'investigació sobre aquests dos grans noms de la lingüística catalana s'han centrat sempre en la seva gran feina del Diccionari Català-Valencià-Balear i en les seves tasques com a lexicògrafs. Sovint es deixa de banda l'estreta relació que aquestes dues figures de la filologia catalana van tenir amb la llengua alemanya. En el present article vull analitzar les figures de Mossèn Alcover i Francesc de B. Moll des d'una òptica si més no diferent que es basa en repassar i analitzar-ne les vides tenint com a fil conductor la llengua alemanya. En primer lloc, analitzo la figura del mossèn, dedicant especial atenció al seu procés d'aprenentatge, i en segon lloc la del filòleg menorquí, centrant l'estudi en la tasca com a professor a Palma de Mallorca i autor de diversos manuals d'aquesta llengua.

1 Alcover i la llengua alemanya

A la biografia del mossèn no queda gens clar quan van tenir lloc els primers contactes amb la llengua alemanya i si aquests van ser a Mallorca. El que no es pot posar en dubte és la importància de dos factors en aquest procés: la figura del Dr. Schädel així com la pròpia voluntat del mossèn d'aprendre i formar-se. El punt de partida en el seu procés d'aprenentatge de l'alemany es dona en el seu primer viatge a Alemanya.¹ Aquest primer viatge va ser una recomanació del Dr. Schädel, qui li va fer veure la importància d'aquest viatge per a la seva formació:

1 El *Dietari de l'exicida a Alemanya y altres nacions* d'Antoni M. Alcover, que començà l'1 de juliol de 1907 i finalitzà l'1 de novembre del mateix any, explica el viatge del mossèn per Alemanya, Àustria, Suïssa i Itàlia. Aquests no van ser els únics viatges per Europa que va fer Alcover en aquella època. A la primavera del 1912 (del 15 d'abril fins al 22 de juny) viatjà per França, Anglaterra, Bèlgica, Alemanya i Suïssa. Un any després, Alcover tornaria a sortir a l'estranger i recorreria novament ciutats i pobles de França, Anglaterra, Suïssa i Itàlia.

Però hi havia una altra dificultat a resoldre. No bastava reunir molts de materials; calia convertir-los en bons materials; calia elaborar-los, i l'elaboració suposava una tècnica, una formació científica que Mn. Alcover no tenia (com no la tenia ningú d'aquell temps en el nostre país). Mossèn Alcover veia aquella deficiència seva i es preocupà de corregir-la mitjançant l'estudi de les obres fonamentals de la filologia romànica. Com que les més bàsiques estaven escrites en alemany, emprengué l'estudi d'aquesta llengua [...]. El seu amic Schädel li indicà la conveniència, gairebé la necessitat, de fer un viatge a Alemanya, que li serviria no sols per a practicar l'alemany sinó també per a conèixer els mestres de la ciència lingüística, assistir a llurs lliçons i reforçar la seva formació filològica. (Moll, 1996: 85)²

El viatge tenia dos grans objectius. En primer lloc, Alcover havia de millorar els seus coneixements de la llengua alemanya, aspecte molt necessari si tenim en compte que en aquella època Alemanya era capdavantera en estudis filològics. Alcover necessitava tenir un bon nivell d'alemany per comunicar-se de primera mà amb els filòlegs i per entendre els seus estudis i interpretacions. En segon lloc, Alcover necessitava un viatge a Alemanya per conèixer de primera mà els professors i investigadors alemanys, els seus estudis, les universitats; en definitiva, necessitava el viatge per a ampliar i millorar la seva formació filològica. El viatge de 1907 va suposar pel mossèn un gran avanç en els seus coneixements de la llengua alemanya. El mossèn es va esforçar, especialment en les primeres setmanes de viatge, a parlar, escoltar i corregir totes les errades possibles. La immersió lingüística a què es va sotmetre va ser intensa i va donar els seus fruits de manera relativament ràpida. Conscient de l'objectiu del viatge i de la importància de la llengua alemanya per a la seva formació, Alcover es va aplicar de debò en aquesta tasca. Gràcies als contactes del Dr. Schädel, que el va posar en contacte amb estudiants que volien aprendre català, Alcover va poder oferir els seus coneixements de català a canvi de rebre formació en llengua alemanya.³ Les cites al seu dietari sobre aquest punt són relativament nombroses⁴ i en destaquem aquí algunes:

-
- 2 A la seva biografia d'Alcover, Moll no especifica com es va produir aquest procés ni amb quins mètodes va estudiar la llengua alemanya. Es suposa que tot això va passar a Mallorca, tot i que tampoc no en queda constància. Al respecte, veure Moll (1996: 85).
 - 3 Alcover va descobrir el concepte d'intercanvi lingüístic o tàndem per aprendre llengües de manera lúdica i gratuïta. Aquest darrer aspecte va resultar especialment atractiu per al mossèn, com destaca a l'entrada del seu dietari corresponent al dia 8 de juliol.
 - 4 Se troben fins a onze al·lusions al seu procés d'aprenentatge que demostren els seus esforços i les dificultats per aprendre aquest idioma.

Com aquí tothom ja parla alemany, surt armat amb el diccionari castellà–alemany dins una butxaca i l'alemany–castellà dins l'altra i el Baedeker en la mà, disposat a envestir qualsevol en alemany, i a dir qualsevol desbarat en aquesta llengua, que, surta del llevat surta del ponent, he d'aprendre amb l'ajuda de Déu, o el diantre en passarà. (Alcover, 1996: 24)

[...] Ve en Niepage i seguim donant ventim a l'alemany i mallorquí. Me diuen que faç progressos en l'alemany; no són gaire. Déu mos do paciència. Amén. (Alcover, 1996: 51)

Seguesc estudiant alemany a rompre. El qui entenc millor és el Dr. Pesopulos, perquè pronuncia així com s'escriu. Lo que m'embuia són les alteracions que fan els alemanys a les lletres, pronunciant. (Alcover, 1996: 30)

És vengut Niepage i hem seguida respectivament la nostra tasca de mallorquí i alemany. [...] Me diu que he fet fets molts de progressos en l'alemany. Encara no ho conec gaire. Quina llengua més mala d'anar entorn! (Alcover, 1996: 45)

Ve l'amic Bardenwerper i li pegam d'alemany fins prop de la una. Dinam, i a les dues i tres quarts ve Niepage i li tornam a pegar d'alemany fins a les cinc i tres quarts. (Alcover, 1996: 38)

La capacitat de feina i les ganes d'aprendre d'Alcover es fan paleses amb aquestes cites. Cal destacar la seva funció com a transmissor de la llengua i cultura catalanes a Alemanya, aspecte que li va permetre rebre l'ajuda en alemany. Les referències a aquest procés només es troben en les primeres setmanes de viatge. Després no se sap més sobre el seu nivell d'alemany o sobre el seu grau de satisfacció quant al procés d'aprenentatge de la llengua alemanya.⁵

Alcover va aprendre alemany per motius professionals i això li va facilitar la feina i les relacions amb el filòleg i romanistes alemanys de l'època. A més, aprendre alemany li va servir per una altra cosa: va ser el mossèn qui va introduir el seu deixeble Francesc de B. Moll en aquesta llengua germànica.

2 Francesc de B. Moll i la llengua alemanya

Alcover era la persona encarregada de fer veure al jove Moll la importància d'aprendre alemany i qui el va iniciar en l'estudi d'aquesta llengua:

El canonge i Moll sortien a passeig. Generalment divagaven pel port de Palma. Fou en el curs d'aquestes passejades que Moll aprengué l'alemany. El canonge l'hi ensenyà a

5 Hem de suposar per tant que el mossèn es trobà a gust relativament ràpid amb aquesta llengua i que la va aprendre amb molt esforç i rapidesa.

base d'una gramàtica que Moll portava. És clar que més tard tingué professors i es perfeccionà. Bàsicament fou l'eclesiàstic el seu mestre d'alemany. (Pla, 1981: 304)

Una altra figura important en el seu procés de millorar l'alemany la representa el músic Capllonch, qui també li va ajudar a millorar l'alemany. Quan Moll va decidir aprofundir el seu coneixement de la llengua alemanya, Capllonch va ajudar-lo amb lliçons de conversació que, com el mateix Moll reconeix, li varen ser molt útils:

Anys després, quan vaig haver d'activar l'estudi de l'alemany, ell mateix es va brindar a donar-me lliçons de conversació, que em resultaren de gran profit. (Moll, 1970: 152)

No cal ressaltar quin gran profit en va treure Francesc de B. Moll de les seves lliçons inicials amb Alcover i del seu perfeccionament amb el músic Capllonch. Moll assolí un nivell d'alemany molt alt que es va plasmar en tres aspectes: la seva tasca com a professor d'alemany, la seva gramàtica alemanya i la traducció de l'obra *La senyoreta de Scuderi*, d'E.T.A. Hoffmann.

2.1 Moll, professor d'alemany

Moll va dedicar una gran part de la seva vida a l'ensenyament de les llengües estrangeres ja que no només va ensenyar alemany sinó que també es va dedicar a l'ensenyament del francès. En aquell moment, any 1938, al sistema escolar espanyol s'havien implantat com a llengües estrangeres oficials l'italià i l'alemany. Els motius no van ser altres que els purament polítics. Espanya va mantenir gràcies a la política exterior de Franco unes posicions polítiques molt properes a Alemanya i Itàlia. Aquestes simpaties van tenir una influència molt gran a l'Espanya de després de la Guerra civil, a l'Espanya franquista. Una de les influències directes d'aquesta orientació política es va deixar notar al sistema educatiu espanyol. Michael Münzer ho explica així:

Schon während, aber vor allem nach dem Bürgerkrieg förderte die spanische Regierung Italienisch und vor allem Deutsch in den Schulen aus Dankbarkeit für die erfahrene Hilfestellung der Achsenmächte, aber auch im Hinblick in [sic] Europa und in der Welt. (Münzer, 1991: 437)

Amb aquesta perspectiva, Moll va veure l'oportunitat de treballar com a docent d'italià. La seva inquietud el va portar a presentar-se de manera voluntària com a docent d'italià a l'Institut Nacional d'Ensenyança Mitjana

(avui conegut com a IES Ramon Llull).⁶ Qui aleshores era el director del mateix, Mn. Bartomeu Bosch, va acceptar de bon grat la seva proposta però li va suggerir que millor es dediqués a ensenyar alemany ja que la plaça d'italià estava coberta i la d'alemany havia quedat vacant per la jubilació del catedràtic Pedro Bonet de los Herreros. Moll acceptà la proposta i començà a exercir com a professor d'alemany a l'octubre de 1938. Aquesta activitat la va exercir durant quasi trenta anys, alternant, com no, alegries i disgustos. Es fa difícil resumir trenta anys d'activitat docent d'un personatge tan actiu, prolífic i treballador com Moll. Ja que s'havia presentat de manera voluntària per a fer classes, i havia coincidit amb la jubilació del catedràtic, va començar de manera immediata. Tot i això, Moll no complia els requisits legals mínims per a exercir ja que ni tan sols era el que en aquella època s'anomenava "batxiller". Aquesta situació no suposava per a ell cap problema, com es dedueix de les seves paraules:

Ja feia un parell d'anys que jo era professor d'Institut sense tenir cap títol escolar oficial. Això no em feia cap escrúpol, perquè no he cregut mai en el valor intrínsec dels títols, i sabia que, per a ensenyar alemany, tenia més capacitat jo que la majoria de llicenciats, als quals el títol els donava, davant la llei, el dret d'ensenyar idiomes i qualsevol altra matèria de Lletres, encara que no en sabessin ni brot. Jo estava, doncs, ben tranquil de consciència; però no deixava de reconèixer que el fet de col·laborar a la fabricació de batxillers sense ésser jo mateix batxiller, era una anomalia. (Moll, 1975: 67)

La seva situació laboral va millorar al 1955, any en què es van convocar oposicions per als professor interins. Amb disset anys d'experiència i tres manuals per aprendre alemany publicats, Moll estava suficientment preparat per a superar les proves. De fet, així va ser i a partir d'aquell any, Francesc de B. Moll va ser *Profesor Adjunto numerario de Enseñanza Media*. A partir d'ara, Moll es podria dedicar amb tota tranquil·litat a l'ensenyament de l'alemany. En aquest punt es fa necessari intentar aportar més informació sobre les seves idees docents i el seus programes. Com era Moll com a professor d'alemany? Quins plantejaments didàctics i metodològics tenia en la seva època de docent? Una ajuda per respondre aquestes preguntes la trobem a la *Memoria sobre la metodología de la lengua alemana en la enseñanza media* que va escriure l'any 1955.⁷ En aquest document trobem bastant informa-

-
- 6 Una visita a l'actual IES Ramon Llull de Palma ens permet observar la placa que recorda la seva figura i la seva activitat docent al centre. Malauradament no en queden al centre actes, llistes o documents que permetin investigar amb més profunditat la seva feina.
- 7 Aquest document inèdit, firmat amb data del 25 d'agost de 1955 i que es reproduïx a l'annex, el vaig trobar en una visita a la càtedra Moll situada a la Biblioteca del Consell

ció sobre la figura de Moll com professor d'alemany. En primer lloc, cal destacar de les seves opinions la importància que l'autor dona a la gramàtica a dins del procés d'ensenyament. El filòleg considera que aprendre alemany sense estudiar la seva gramàtica és possible però no aporta un nivell de coneixement suficientment alt i sòlid que permeti dominar bé aquesta llengua. També considera que l'objectiu final d'estudiar llengües modernes als instituts és la de traduir i per tant preparar alumnes per a futures traduccions:⁸

[...] Quien crea llegar a hablar un idioma extranjero aprendido sin método ni reglas gramaticales, puede tener por seguro que no llegará mucho más allá de un mediano chapurreo, o, si llega, será a costa de mucho mayor esfuerzo que el que pueda suponer el estudio gramatical. [...] Desde el primer día de clase debe saber el alumno que el alemán tiene una estructura compleja que sólo por un estudio sistemático se llegará a dominar; y ya desde el primer día deberá el profesor exponer las reglas, muy discretamente dosificadas pero implacablemente exigidas. [...] Hemos observado positivos resultados cuando nuestros alumnos, llegados a la Universidad o a su profesión definitiva, han tenido que enfrentarse a la traducción de obras de su especialidad, que es, a nuestro entender, el objetivo principal a que se encamina la inclusión de los idiomas vivos en los programas de la Enseñanza Media. (Moll, 1955)

Els aspectes gramaticals que Moll tenia previst per al seus cursos queden clarament explicats en aquesta memòria. Moll considera imprescindible tractar al primer curs les declinacions, la flexió de l'article, els temps verbals en present i en pretèrit, els verbs separables, els adverbis, les preposicions i les conjuncions. Crida significativament l'atenció la ràpida progressió que proposa per als seus alumnes en el primer curs, una progressió que amb la perspectiva d'avui dia, es fa difícil d'imaginar:

de Mallorca a Palma de Mallorca. El document, que consta de sis pàgines mecanografiades, es pot dividir en tres blocs. Al primer Moll explica el seu concepte d'ensenyar una llengua estrangera, el segon es concentra en els continguts gramaticals dels seus cursos i el tercer explica com incorporar vocabulari i quin tipus de vocabulari considera el més adient pels seus alumnes.

- 8 No ha d'estranyar aquesta convicció de Moll. El mètode conegut com "gramàtica traducció" va ser fins els anys cinquanta un mètode vigent i que avui dia encara es pot trobar com a punt de referència o de reforç a alguns mètodes. L'objectiu és aprendre l'estructura i la construcció de les frases en la llengua estrangera i no l'aplicació pràctica dels coneixements. Per això, s'han de demostrar bons coneixements gramaticals. S'entén la llengua com un sistema, com un edifici construït amb una estructura lògica determinada que encaixa totes les peces i que cal dominar. Qui domina les estructures, sap traduir i qui sap traduir, domina la llengua. Els textos juguen un paper primordial en aquest mètode ja que es fan servir no només com a font de propostes de traducció, sinó que també proporcionen informació cultural sobre el país.

[...] El primer día se estudiarán las tres formas (géneros) del nominativo singular del artículo aplicadas a sustantivos en función de sujeto o de predicado nominal del verbo sein en presente de indicativo; el segundo día pueden enseñarse las formas de genitivo del artículo aplicadas a sustantivos usados como complementos del nombre, continuando con la práctica de sein; el tercer día se estudia el dativo, precedido de preposiciones adecuadas; el cuarto día aparece en escena el acusativo en oraciones transitivas, en las que hay que usar ya verbos no copulativos e iniciar así el aprendizaje de la conjugación regular. (Moll, 1955)

Tot i la seva defensa aferrissada de la gramàtica a l'aula, Moll és conscient que només ensenyant gramàtica els seus alumnes difícilment aprendran a comunicar-se amb fluïdesa. Considera que la pràctica és imprescindible per a poder aplicar els coneixements gramaticals que portaran l'alumne a una capacitat comunicativa real. Seguint la lògica del mètode d'ensenyament que seguia Moll, practicar significa donar sentit a les estructures a través de la repetició de frases fetes, refranys, cançons o l'adquisició d'un vocabulari específic que sigui útil per a la vida diària de l'alumne. Aprendre de memòria tota aquesta informació ha de ser de gran utilitat, segons Moll, per al futur parlant de l'alemany:

[...] Desde la primera lección debe tener el alumno la sensación de que "ya habla alemán": es decir, deben dársele los elementos necesarios para formar frases y hay que estimularle a formarlas reiteradamente. [...] Pero hay que fomentar el interés del alumno ofreciéndole léxico referente a las cosas más inmediatamente relacionadas con su propia vida: escuela, familia, juegos y deportes, vestido, comidas y bebidas, mobiliario, la casa, el campo, el mar, etc. Siendo mayor la retentiva para frases rimadas, se aprenderán de memoria cierto número de refranes que despierten interés por su agudeza y que han de servir para dejar estereotipada en el ánimo del alumno la aplicación de muchas reglas gramaticales que enseñadas simplemente como las reglas serían más fácilmente olvidadas. (Moll, 1955)

El sistema d'aprenentatge de l'època, com es pot observar, basa la seva eficiència en la capacitat de retenir informació per part de l'alumne amb l'esperança per part del docent que aquesta capacitat més el coneixement de la gramàtica permetran a l'aprenent poder parlar amb fluïdesa i amb un vocabulari suficientment ric i extens.

La situació professional de Moll com a professor d'alemany va variar amb el pas del temps. La mateixa situació política que va determinar el seu ingrés com a professor a l'institut va determinar el seu canvi i, d'una manera indirecta, la seva sortida del món de la docència. La postura de simpatia de l'Espanya franquista envers el règim alemany va tenir les seves conseqüències polítiques. Espanya va romandre aïllada a dins del marc de la

política europea mantenint una neutralitat real però que no amagava una simpatia cap a Itàlia i Alemanya i la seva política internacional. El nou ordre polític després de la Segona Guerra Mundial va tenir una conseqüència important en el sistema educatiu espanyol: el francès i l'anglès van convertir-se en les llengües estrangeres que s'ensenyaven als instituts i escoles, deixant de banda així l'alemany i l'italià com a llengües estrangeres de primera elecció. La pràctica supressió de la llengua alemanya (només 25 centres van continuar impartint alemany a tot el país) va deixar Moll progressivament sense alumnes. L'única solució possible consistia a demanar el trasllat a un centre on s'impartís alemany o italià. Moll va tenir sort i va ser acceptat a l'actual IES Balmes de Barcelona, tot i que no hi va arribar a exercir mai la docència. Per motius personals i professionals obvis, Moll no estava gens interessat a anar a viure a Barcelona per fer classes de batxiller. Quan ja tot semblava decidit en aquest sentit, l'administració de l'època respongué a les fortes pressions del col·lectiu de docents afectats per la reforma educativa per trobar una solució que no suposés el trasllat de molts professors a altres localitats espanyoles. Així el Govern va decidir que tots aquells que estiguessin capacitats pels seus coneixements per a ensenyar una altra llengua als centres on ja ensenyaven alemany o italià tenien dret a sol·licitar-ho. Moll ho va fer i en lloc d'incorporar-se a l'institut de Barcelona va continuar al Ramon Llull com a professor de francès.

Aquesta decisió va facilitar la seva sortida del sistema educatiu com a professor. Moll va trobar-se de cop i volta amb un augment significatiu del nombre d'alumnes i d'hores. L'alemany no era aleshores a Mallorca una llengua que fos molt sol·licitada pels alumnes i Moll havia pogut treballar amb relativa comoditat. Aquest canvi radical el va afectar i molt. Així ens ho explica Moll:

En encarregar-me de donar classes de francès, la cosa mudà completament; em vaig trobar davant quaranta o cinquanta alumnes de capacitat desigual, amb una majoria turbulenta i mancats d'interès per l'estudi: [...], cada hora de lliçó em semblava una hora perduda, per l'escàs rendiment pedagògic que hi notava. [...] Vaig arribar a tenir la sensació que, a pesar dels meus esforços, dins les aules perdia el temps: un temps preciós que necessitava per a altres coses més importants i intransferibles. (Moll, 1975: 151)

Per aquest motiu, Moll va decidir abandonar el món de la docència de les llengües estrangeres. La seva inquietud filològica i el seu esperit aventurer, el seu afany investigador així com el seu esperit crític van ser factors decisius a l'hora de prendre la decisió. Així, es va perdre un gran professor però es va guanyar un gran investigador i filòleg.

2.2 La gramàtica alemanya de Moll

Moll va tenir una gran vista empresarial quan es va adonar que la presència d'italians i alemanys a l'Espanya franquista d'aquell moment feia necessari l'estudi d'aquelles llengües a territori espanyol. La societat i la situació política demanaven aprendre aquests dos idiomes i la seva contribució va ser, en aquest sentit, molt important, amb l'edició de les seves gramàtiques de l'italià i l'alemany. Moll va escriure tres llibres de gramàtica alemanya. Una introducció o *Curso Elemental* i dos volums més anomenats *Gramàtica Alemana* i dividits temàticament de la següent manera: el volum I tracta la fonètica i la morfologia, i el volum II tracta la formació de paraules i la sintaxi. Tots els llibres estan escrits en castellà. L'èxit de la primera edició⁹ obligà Moll a preparar una segona amb exercicis més curts i que va ser revisada pel catedràtic Pedro Bonet de los Herreros i dos professors alemanys – Richard Meyer i Rudolf Kindermann.

La tasca d'escriure aquestes gramàtiques va ser dura i difícil, ja que Moll va preparar els seus manuals sense tenir cap experiència docent prèvia. Les conseqüències d'aquesta situació són prou clares: va escriure uns mètodes sense tenir l'experiència necessària per a saber quines eren les necessitats reals del sistema educatiu – i dels alumnes en particular. Aquesta falta d'experiència també va influir en l'elaboració dels llibres. La tasca, ja per definició complicada, ho va ser per a ell encara més. Què s'havia de considerar important? Com plantejar el grau de dificultat o de profunditat dels manuals? El propi Francesc de B. Moll opina sobre el seu treball:

El meu mètode era eficaç, segons em deien els professors que l'empraven, però els exercicis eren massa llargs i hi havia algunes badades d'aquelles que només els parlants nadius saben evitar. (Moll, 1975: 53)

[...] Això vol dir: primer, que per manca d'experiència docent em va costar una feina grossíssima l'elaboració d'aquells textos; i segon, que per la mateixa inexperiència em vaig fer "fabricar" sense adaptar-me a l'escassa preparació de la major part dels alumnes. Sobretot els segons cursos [...] eren més adequats a alumnes universitaris que no a al·lots de batxillerat. (Moll, 1975: 53)

Tot i aquestes sinceres opinions de Moll, les seves gramàtiques varen ser un gran èxit i el mateix Moll era conscient que encara es podia haver tingut més èxit si hagués dedicat més atenció a la publicitat:

9 L'èxit des del punt de vista empresarial queda clar si atenem el nombre de llibreries espanyoles que venien la seva gramàtica a l'any 1940: un total de vint distribuïdes per les ciutats espanyoles més importants.

[...] Continuava publicant –molt lentament– “Les Illes d’Or” i reeditant els textos d’idiomes que eren l’element més vital per a la meua activitat d’editor. Els “*Manuales Moll*” s’havien obert pas dins molts instituts i col·legis de tota Espanya, i contínuament havíem de fer-ne noves edicions. Si hagués tingut més ben organitzada la propaganda, encara hauríem obtingut més clientela. (Moll, 1975: 81)

2.3 Paràmetres d’anàlisi dels manuals d’alemany

2.3.1 Estructura dels manuals i aproximació metodològica

Moll va seguir el model del mètode Gaspey-Otto-Sauer a l’hora de dissenyar els seus manuals. Una comparació dels dos mètodes en demostra l’estreta relació existent. El mètode Otto-Sauer divideix cada lliçó o unitat de la següent manera: sense cap introducció prèvia o introducció al context d’ús s’explica directament el punt gramatical corresponent. A l’explicació gramatical segueix una curta llista de vocabulari traduït que inclou substantius, verbs, adverbis etc. L’estructura típica de les lliçons inclou un exercici de traducció alemany–espanyol, i un altre espanyol–alemany. Aquests exercicis són per regla general textos o frases elaborades que inclouen l’aspecte gramatical de la lliçó i el vocabulari del llistat proposat a la mateixa lliçó. La majoria de les lliçons contenen una lectura i algunes lliçons proposen també un exercici gramatical. La gramàtica Gaspey-Otto-Sauer no inclou cap il·lustració i presenta la informació gramatical de manera esquemàtica. La gramàtica de Sauer està dividida en cinquanta-cinc lliçons. Al final del llibre trobem un vocabulari alemany–espanyol i un altre espanyol–alemany, on es poden trobar totes les paraules que s’utilitzen a la gramàtica.

El mètode de Moll és bastant semblant. Una anàlisi formal dels dos volums de Moll confirma aquesta afirmació. Moll divideix el seu primer volum en quaranta-set lliçons i el segon en trenta-set. L’estructura tipus del mètode Moll no es diferencia gaire de la presentada per Gaspey-Otto-Sauer. S’introdueix el punt gramatical també de manera directa i sense introducció. L’explicació gramatical ve seguida d’un vocabulari traduït, les frases en alemany per traduir i les frases en espanyol també per traduir. Algunes lliçons inclouen també un exercici gramatical relacionat amb el tema.

Per concloure aquesta anàlisi formal, enumerem les semblances i diferències més importants entre els dos mètodes:

- Cap dels dos inclou il·lustracions de cap tipus.
- Presenten una presentació de la matèria i dels exercicis gairebé idèntica.

- Els exercicis de traducció no són ni explicats ni comentats.
- No s'hi inclou cap solucionari.
- Els punts gramaticals s'expliquen de manera concisa i esquemàtica.

Diferències:

- El vocabulari al mètode Moll segueix una línia temàtica. El vocabulari s'agrupa per temes clarament definits.
- Moll no incorpora un vocabulari general final.
- Els textos i els exemples són lògicament diferents. Els de Moll són més extensos.

El curs elemental segueix una estructura formal idèntica si bé presenta tres punts d'interès nous:

- Les il·lustracions s'incorporen a les explicacions gramaticals.
- La música forma part important i activa del curs.
- Els textos autèntics (la majoria literaris) guanyen en importància.

Una descripció més detallada ens duria a comparar els tipus d'exemples o de textos, així com els tipus d'explicació i metallenguatge emprats a tots dos mètodes. Aquesta aproximació inicial serveix per a demostrar la fidelitat amb què Moll va consultar i adaptar el mètode alemany.

A banda de la publicació de les gramàtiques alemanyes, Moll va publicar altres llibres relacionats amb la llengua alemanya. Al 1940 va començar la traducció de l'obra d'E.T.A. Hoffmann *La senyoreta de Scuderi*,¹⁰ obra que va publicar quasi quaranta anys després, al 1979. Moll explica a la introducció del llibre els motius que el varen moure a fer la traducció i les dificultats que va patir per a poder publicar-la. Moll va fer la traducció en un “parell de mesos”¹¹ i, es podria dir, gairebé com un divertiment. En aquest punt es fa necessari explicar per què Moll va traduir i publicar aquesta obra i per

10 Ernst Theodor Amadeus Hoffmann (Königsberg 1776 – Berlin 1822). Jurista, dibuixant de caricatures, escriptor, director de teatre i compositor, Hoffmann va ser una figura clau del romanticisme alemany. *La senyoreta de Scuderi* (1819) es situa a l'època de Lluís XIV, l'any 1680. El relat narra la història d'un artista joier que sembla haver estat víctima d'uns atracaments. Les joies obtingudes d'aquests atracaments són posteriorment entregades a la senyoreta de Scuderi. La intervenció d'aquesta després de la mort per apunyalament de l'orfebre descobrirà qui ha estat l'autor i perquè es cometien les entre-gues i els robatoris de les joies.

11 Considerem convenient explicar en aquest punt que el concepte temporal dels mallorquins és lleugerament diferent del que es té al Principat. Per aquest motiu, “un parell de mesos” no són dos mesos en sentit estricte, com ho entendria un català del Principat, sinó que poden ser alguns més.

què va trigar tant en publicar-la. Per una banda, considera Moll que el tipus de romanticisme que inspira i representa l'obra no és extrem i per tant pot arribar a un públic més ampli. Per una altra banda, veu Moll en el contingut de misteri de la història un element afegit que pot resultar atractiu i interessant per al lector i, de fet, és aquesta obra una de les considerades pioneres de la novel·la policíaca alemanya, tot i que no es basi en l'assassinat sinó en la motivació psicològica del crim. La segona qüestió —els quaranta anys de retard— es justifiquen per la política cultural del règim franquista. Moll esperava que pel contingut moral de l'obra la censura franquista li atorgués sense cap problema el permís per publicar-la. Moll entenia l'obra, amb raó, com un compendi de virtuts morals, on els excessos, vicis i delictes queden rebutjats i on el sexe no hi juga cap tipus de paper pel que fa al desenvolupament de la trama. Tot i aquests factors, la censura li denegà per dues vegades el permís per a publicar la traducció.

Moll creu que l'explicació no rau en qüestions morals referides al text sinó en qüestions purament polítiques. Llegim les paraules del mateix Moll sobre aquesta decisió:

Això, [la denegació] que sembla inexplicable en un règim purità com volia ésser el d'aquells anys, té una explicació. Una de les manies de la censura era d'ofegar la llengua catalana. Com que no volien manifestar-ho, autoritzaven certes publicacions en català si eren d'autors clàssics i difunts; les d'autors vivents eren prohibides. Vingué un moment que hagueren d'afluixar, i toleraren obres d'autors vivents, però encara quedava una classe de publicacions que el règim franquista no admetia: les obres d'autors estrangers traduïdes al català. Com que aquestes contribuïen a donar a la nostra llengua un prestigi internacional, calia impedir que prosperassin. (Moll, 1979: 4)

La voluntat ferma de Moll es fa evident amb aquesta anècdota de la traducció. Moll sabia que no tenia res a fer contra la dictadura i va saber esperar pacientment fins que va poder fer públic el seu treball.

2.4 *Sumario para hablar con los niños austríacos*

L'any 1949 va suposar per Mallorca l'arribada d'un grup de joves austríacs per passar una temporada acollits en famílies mallorquines amb la finalitat que es recuperessin dels traumes i les penúries patides al seu país després de la Segona Guerra Mundial. La història de l'arribada d'aquest grup de joves¹² la resumeix el professor Riutort al seu article “Zu den sogenannten

12 De la informació consultada no queda del tot clar si es tractà només de nois, només de noies o d'un grup mixt. Moll parla només de “niños austríacos” mentre que Riutort

Spanien-Kindern”. El professor mallorquí explica que per un acord entre el govern espanyol i l’austríac, es va decidir que 20.000 nois i noies austríacs, més endavant s’afegirien nois i noies alemanys, arribessin a Espanya i fossin acollits per famílies en estades de sis mesos de duració i que haurien d’arribar en grups de 500.¹³ Aquesta iniciativa va ser de gran importància per a la dictadura franquista com ho demostra el fet que la mateixa família Franco va adoptar tres noies al seu palau d’El Pardo.¹⁴ Riutort apunta que amb aquesta acció de col·laboració amb el govern austríac Franco i la seva dictadura volien guanyar pes a Europa:

Wir gehen davon aus, dass Spanien damit mehrere Ziele zu erreichen suchte:
 – sich eine internationale Präsenz zu sichern, in einer Zeit, in der Spanien völlig isoliert in Europa stand,
 – aber auch das eigene Image im Innern aufzupolieren und das zerbeulte Selbstwertgefühl der Nation aufzubessern, denn Spanien profilierte sich vor der eigenen Bevölkerung damit als Mithelfer, im Rahmen des Möglichen natürlich, beim Wiederaufbau Zentraleuropas. (Riutort, 2002: 63)

El primer grup de joves austríacs arribà a Espanya el 20 de febrer de 1949 en tren. Els joves que arribaren a Mallorca per primera vegada, 35 noies, ho van fer en vaixell des de Barcelona i van arribar a Mallorca el 3 d’abril de 1949. Com afirma el professor Riutort, es fa difícil saber quant temps van romandre a l’illa els joves austríacs i en quines condicions van viure a Mallorca:

Der Mangel an Berichterstattung bezüglich der Rückkehr der Kinder erscheint merkwürdig. Sonderbar ist ja dieser starke Kontrast: In den Medien wird ausführlich über die Ankunft berichtet, während die Rückreise nach Österreich nirgends erwähnt wird. Ebenfalls ist zumindest aus der jetzigen Perspektive verwunderlich, dass in den Tageszeitungen praktisch keine pauschalen Informationen über die Kinder gegeben werden. (Riutort, 2002: 65)

parla només de “ses nines d’Àustria”.

13 Per una explicació detallada veure Riutort (2002: 62–67).

14 Un germà de Francesc, en Bep, va acollir a Menorca, concretament a Macarella, un noi austríac anomenat Adolf Brückler durant un any; vegeu Moll (1975: 83). Un dels fills de Francesc de B. Moll, en Víctor Moll, recorda, demanat per l’autor d’aquest article, una anècdota d’una visita que va fer durant aquell any a Macarella: “Un dia vam anar a jugar a una cova i va començar a tronar perquè venia una turmenta. Aquell jove austríac estava tan marcat per la guerra que en sentir els trons es va amagar al racó més fons de la cova i no volia sortir per res d’allà”.

Deixant de banda les qüestions històriques i burocràtiques, el cert és que de seguida es plantejà un problema lingüístic ja que ni els joves podien parlar castellà o català ni les famílies podien parlar alemany. Per intentar donar un cop de mà i contribuir a l'enteniment entre les famílies i els seus joves Francesc de B. Moll publica el *Sumario de alemán para hablar con los niños austriacos* al mateix any 1949 amb el pseudònim de Fritz Hartmann.¹⁵ La intenció de Moll no és altra que intentar facilitar la comprensió entre famílies i joves:

La llegada a España de un buen número de niños austriacos para reponerse de las penalidades sufridas en su país, plantea a las generosas familias que les acogen el problema de la dificultad de entenderse durante las primeras semanas de su convivencia. Muchas de esas familias han acudido a pedimos solución a tal problema. Esta solución tiene que ser necesariamente parcial e incompleta [...]. Pero a darles esa solución, más o menos satisfactoria, va encaminado el presente folleto, en el que reunimos el mínimo de vocabulario y de frases alemanas indispensables para establecer los primeros contactos y abrirse paso hacia una mayor comprensión entre los niños germánicos y sus favorecedores españoles. (Hartmann, 1949: 4)

El *Sumario* es divideix en quatre blocs i consta de 24 pàgines. En el primer es fa una breu introducció sobre la pronunciació de la llengua alemanya en la qual explica que no adopta l'alfabet fonètic internacional sinó que intenta reproduir els sons amb les grafies del castellà que representen sons aproximats. Com que no tots els sons alemanys es poden cobrir amb aquest sistema rudimentari es veu obligat a especificar alguns sons intentant guiar al lector amb una referència a com sona en català, en castellà o en francès.

Un segon bloc dedica una minúscula introducció de la conjugació dels verbs *haben*, *sein* i d'un verb regular així com d'alguns adverbis bàsics de lloc i temps, preposicions i preguntes per començar una conversa així com les formes de saludar i acomiadar-se més comunes. El tercer bloc inclou les llistes de paraules dividides en els camps semàntics que a continuació s'enumeren: *dimensiones, colores, temperatura y fenómenos meteorológicos, partes del cuerpo, la comida, la casa, los muebles, los parientes, metales, animales, vestidos, aseo, la salud, el sueño, paseo por la ciudad, estudio e instrucción y religión*. Dividit en tres

15 A les seves memòries, Moll explica que el pseudònim va ser idea seva i que obeeix a dos motius. En primer lloc perquè volia que sortís publicat amb un nom alemany ja que pensava que d'aquesta manera es podria vendre millor. Pensava que el públic no confiaria en les habilitats lingüístiques i coneixement de la llengua d'un menorquí. En segon lloc, afirma haver triat aquest nom perquè juga amb el significat del seu cognom en català. Acceptant el joc de paraules es pot considerar que *Hartmann* (home dur) es l'antònim en alemany de Moll (*weich* en alemany) (veg. Moll, 1975: 84).

columnes, per cada entrada en castellà es dona la traducció en alemany, amb el corresponent article i la pronunciació aproximada: *el diente / der Zahn / der tsáan* o bé *el agua / das Wasser / das váser*.

El quart bloc està integrat pels verbs d'ús més freqüent, seguint el mateix paràmetre que pels camps semàntics. La introducció en aquest bloc intenta explicar de manera concisa els canvis vocàlics que es donen en la segona i tercera persona del present d'indicatiu d'alguns verbs alemanys.

El *Sumario* és en definitiva un intent d'oferir una solució per les famílies que van acollir nens austríacs i no té més pretensions que les d'un manual de consulta ràpid per aquells que, en la necessitat imperiosa de comunicar-se, necessitaven una guia ràpida i efectiva amb les expressions més comunes i quotidianes.

3 Conclusió

Alcover i Moll no només van destacar per la seva dedicació a la llengua catalana. La seva condició de lluitadors incansables i estudiosos de la filologia els va apropar d'una manera més o menys directa a la llengua alemanya. Alcover, havent entès la necessitat de dominar l'alemany per poder comunicar-se i integrar-se amb els professors romanistes alemanys de l'època, va dedicar bastant temps i dedicació a aquesta llengua, demostrant un interès tan gran que desembocà en el seu gran viatge per terres alemanyes i austríaques. El seu esforç no només serví perquè pogués treballar amb tota confiança amb textos i professors alemanys sinó que també va tenir una influència molt notable sobre el seu deixeble Francesc de B. Moll. Moll, que es va iniciar en l'alemany gràcies a mossèn Alcover, amb una indubtable visió comercial va saber aprofitar la seva condició de professor d'aquesta llengua per traure el màxim profit dels seus coneixements d'alemany a través de les seves gramàtiques i del seu *Sumario*, obres que van contribuir a enriquir l'ensenyament de l'alemany en aquell període. Tot i que cap d'aquests dos personatges tan importants de la cultura catalana serà recordat per la seva relació amb la llengua alemanya no convé, si volem proporcionar un estudi complet de la seva figura, oblidar la seva relació amb l'alemany. En aquest sentit, es pot considerar que aquests dos personatges van ser pioners en el seu interès pel coneixement i la difusió de la llengua alemanya a les Illes Balears.

Bibliografia

- Alcover, Antoni M. (1996): *Viatge a Alemanya i altres nacions*, Barcelona: Edicions 62.
- Borja Moll, Francesc de B. (1970): *Els meus primers trenta anys*, Palma de Mallorca: Editorial Moll.
- (1975): *Els altres quaranta anys*, Palma de Mallorca: Editorial Moll.
- (1996): *Un home de combat (Mossèn Alcover)*, Palma de Mallorca: Editorial Moll.
- Hartmann, Fritz (1949): *Sumario de alemán para hablar con los niños austriacos*, Palma de Mallorca: Editorial Moll.
- Hoffmann, E.T.A. (1979): *La senyoreta de Scuderi*, Palma de Mallorca: Editorial Moll (orig. alemany: *Das Fräulein von Scuderi*, traducció de Francesc de B. Moll).
- Münzer, Michael (1991): «Deutsch im spanischen Schulsystem», a: Siguan, Marisa (ed.): *Deutsch in Spanien aus der Sicht der europäischen Integration*, Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias, 437–442.
- Pla, Josep (1981): *Homenots. Segona sèrie*, Barcelona: Destino.
- Riutort, Macià (2002): «Zu den sogenannten Spanien-Kindern», a: Krömer, Wolfram (ed.): *Spanien und Österreich im 20. Jahrhundert. Direkte und indirekte Kontakte*, Viena: Anif, 61–68.

Annex

(Pàgines següents) Reproducció de *Memoria sobre la metodologia de la lengua alemana en la enseñanza media* de Francesc de B. Moll (1955).

M E M O R I A

SOBRE LA METODOLOGIA DE LA LENGUA ALEMANA EN LA
ENSEÑANZA MEDIA

Según el plan de Enseñanza Media del año 1938, la enseñanza del Alemán debe darse en los cuatro últimos cursos, generalmente en clases alternas o bisemanales. Según el plan vigente desde el año 1953, puede estudiarse dicho idioma desde el tercer curso inclusive hasta el Preuniversitario, también en clases alternas o bisemanales; pero en la práctica queda reducido a los cursos quinto, sexto y Preuniversitario, ya que los actuales alumnos suelen empezar por estudiar en tercer año el francés, y sólo excepcionalmente y después de alcanzar notas altas de francés pueden decidirse en quinto año a emprender como segundo idioma el estudio del alemán o del inglés. En realidad, pues, el ciclo didáctico del alemán ha sufrido una reducción si se compara con el plan de 1938.

Tanto en el plan vigente como en el inmediatamente anterior, el tiempo dedicado a un idioma como el alemán resulta a todas luces insuficiente para que un alumno de capacidad normal obtenga unos conocimientos que le permitan entender sin gran dificultad un artículo de periódico o sostener una conversación sencilla. Sólo algún muchacho superdotado podrá obtener tales resultados.

La norma que a veces se ha dado, de que en el tercer curso de alemán habría que dar las explicaciones de clase en este idioma, cae por su base cuando se considera que al llegar al tercer curso el alumno no ha dedicado al alemán más allá de ciento veinte horas de clase, ~~por~~ con grandes intervalos por vacaciones que siempre producen un desentrenamiento aun para materias mucho más sencillas.

Prescindiendo de optimismos excesivos, vamos a examinar lo que la experiencia nos ha enseñado referente a la pedagogía del alemán en la Enseñanza Media.

Si siempre es un absurdo y una pura ilusión la frase publicitaria —tan grata a muchos— de "enseñamos idiomas sin gramática",

lo es mucho más tratándose de la Enseñanza Media y del idioma alemán. La Enseñanza Media debe tener por norma disciplinar al alumno y sistematizar su trabajo de modo que adquiriera una formación, un hábito de hacer las cosas en virtud de principios de método que le permitan, en sus ulteriores estudios, andar sobre terreno firme, y no sobre meros fragmentos de terreno sin cohesión ni solidez. Y el terreno firme del aprendizaje de un idioma no es otro que la sistematización gramatical, aun admitiendo que ésta tenga defectos más o menos graves. Claro que esto ofrece el inconveniente de topar con la antipatía de los alumnos y hasta de los padres de los alumnos, pues, como dice muy acertadamente un distinguido colega, "los métodos sin gramática (sin esfuerzo, parece querer decir) tienen indudablemente la ventaja de ser más tentadores, pues es muy humano dejarse tentar por una Astronomía sin Matemáticas, una Geodesia sin Trigonometría, y demás cosas semejantes".

Siempre hemos visto que los idiomas aprendidos sin Gramática pueden llegar a hablarse para darse a entender, pero nunca para alcanzar la corrección debida ni para traducir con precisión el pensamiento de una obra científica o literaria. Quien crea llegar a hablar un idioma extranjero aprendido sin método ni reglas gramaticales, puede tener por seguro que no llegará mucho más allá de un mediano chapurreo, o, si llega, será a costa de mucho mayor esfuerzo que el que pueda suponer el estudio gramatical. Y ese grado infimo de posesión de un idioma puede satisfacer al dueño de un colmado en país extranjero, ya que con aquel sencillo bagaje logrará entender y hacerse entender de los parroquianos de cada día; pero no al pedagogo que desee fundamentar los conocimientos de sus alumnos sobre bases firmes, como deben ser los conocimientos encajados en el plan de la Enseñanza Media con vistas a una mayor superación en las carreras universitarias.

Y si esto es aplicable a idiomas de estructura relativamente sencilla, como el francés o el inglés, mucho más importante ha de ser tratándose de idiomas tan complicados, tan gramaticalmente completos como el alemán, con sus casos flexionales, sus rígidos principios de composición y tantos otros fenómenos que sólo pueden cono-

cerse a fondo mediante una reducció a regles severament asimilades per el alumne.

Con esto queda indicad nuestro criterio favorable a la gramaticalizaci3n, si as3 puede llamarse, de la ensefianza del alem3n en el Bachillerato. Desde el primer d3a de clase debe saber el alumno que el alem3n tiene una estructura compleja que s3lo por un estudio sistem3tico se llegar3 a dominar; y ya desde el primer d3a deber3 el profesor exponer las reglas, muy discretamente dosificadas pero implacablemente exigidas. No obstante, estamos lejos de atribuir a la parte gramatical un valor absoluto y 3nico en el aspecto pedag3gico. Repetimos que la gram3tica es la base de la ensefianza de un idioma, pero no es toda su esencia; y realmente la dosificaci3n gramatical debe ir combinada con dosis no menos abundantes de pr3cticas, de ejercicios sobre la vida misma de la lengua, manifestada en sus locuciones y modismos, en su refranero, en el lenguaje conversacional o cotidiano y en el habla de los escritores.

En las p3ginas que siguen, concretaremos nuestros puntos de vista con referencia a la ensefianza, te3rica y pr3ctica a la vez del alem3n en el Bachillerato.

En primer lugar deber3 cuidarse el perfecto aprendizaje de las declinaciones, como fundamento de toda la sintaxis alemana; y la pr3ctica de la declinaci3n no podr3 abandonarse en todo el tiempo que dure el estudio del idioma.

Ahora bien, la primera piedra para el conocimiento y pr3ctica de las declinaciones alemanas es la flexi3n del art3culo. En realidad, el sistema flexional alem3n se mantiene en todo su valor solamente en los art3culos y adjetivos, pues la declinaci3n de los sustantivos queda reducida al genitivo singular y al dativo plural, aparte de las modificaciones que implica la formaci3n de los dem3s casos del plural. A la flexi3n del art3culo dedicaremos, pues, las primeras lecciones. Somos partidarios de no presentar de golpe todas las formas del art3culo, sino de ensefiarlas gradualmente, dedicando una lecci3n a cada uno de los

casos del singular y una a todos los del plural, todo ello acompañado de mucho ejercicio a base de aplicar el artículo a los primeros sustantivos que se aprendan. El primer día se estudiarán las tres formas (géneros) del nominativo singular del artículo aplicadas a sustantivos en función de sujeto o de predicado nominal del verbo sein en presente de indicativo; el segundo día pueden enseñarse las formas de genitivo del artículo aplicadas a sustantivos usados como complementos del nombre, continuando con la práctica de sein; el tercer día se estudia el dativo, precedido de preposiciones adecuadas; el cuarto día aparece en escena el acusativo en oraciones transitivas, en las que hay que usar ya verbos no copulativos e iniciar así el aprendizaje de la conjugación regular.

Después de estudiadas todas las formas del artículo definido, se estudiarán también gradualmente las del indefinido, simultaneando con el estudio de las diversas maneras de formar el genitivo singular y el nominativo plural de los nombres, base de toda la declinación.

Sólo después de practicar varios días el tiempo presente de indicativo, se pasará al pretérito imperfecto de los verbos. Una vez ampliamente practicado este tiempo, se pasará a los perfectos, al futuro y condicional y a los tiempos del modo subjuntivo; siempre despacio, sin precipitación y dosificando muy discretamente el vocabulario, pues todo lo que en los primeros meses de estudio sobrepase los veinte vocablos nuevos por lección resulta excesivo para la mayoría de los alumnos.

Se insistirá mucho en ejercitar a éstos en el uso correcto de los pronombres personales, en el de los tres tipos de declinación de los adjetivos y en la colocación del verbo y del sujeto según que la oración sea principal o subordinada.

Las excepciones a las reglas de formación del plural no se darán completas desde el principio; más vale que el alumno asimile bien las principales solamente, o sea, las correspondientes a las voces más usadas, y dejar para el repaso o para el segundo año el aprendizaje de las restantes. También creemos

excesivo hacer aprender en el primer curso la totalidad de los verbos fuertes; parece suficiente reducir sus largas listas a un 40 por ciento y dejar el 60 por ciento restante para una nueva acometida en el último trimestre del primer curso, o mejor aun, ya en el segundo año.

Al final del primer curso puede ya explicarse y hacerse practicar el uso de los verbos separables e inseparables más elementales, sin entrar en detalles sobre partículas compuestas y demás casos especiales, cuya práctica alcanzará su completo desarrollo en el segundo curso.

Los adverbios, preposiciones y conjunciones deberán irse dando a conocer al alumno paulatinamente durante todo el curso y recapitularse en las últimas lecciones para que se capte su conjunto y sus mutuas relaciones.

La experiencia nos hace recomendar el método cíclico. El segundo curso debería ser un repaso y una ampliación del primero, y dar en aquél lo mismo que se ha dado en éste, aumentado con lo que se dejó por no sobrecargar a los principiantes.

Además recomendamos los repases parciales: a cada diez lecciones debería hacerse un repaso de las mismas antes de pasar a las diez siguientes. Estas recapitulaciones sirven para mostrar en visión de conjunto lo que, lección por lección, aparece aislado y fragmentario.

Todo lo dicho hasta aquí se refiere a la parte gramatical. Ahora bien, ya hemos advertido que consideramos indispensable completar dicha parte con los oportunos ejercicios, y conviene insistir en la importancia de éstos.

Desde la primera lección debe tener el alumno la sensación de que "ya habla alemán": es decir, deben dársele los elementos necesarios para formar frases y hay que estimularle a formarlas reiteradamente. Dado lo reducido del vocabulario de las primeras lecciones, no podemos aspirar a que esas frases sean muy completas ni a que se formulen con agilidad; pero hay que fomen-

tar el interés del alumno ofreciéndole léxico referente a las cosas más inmediatamente relacionadas con su propia vida: escuela, familia, juegos y deportes, vestido, comidas y bebidas, mobiliario, la casa, el campo, el mar, etc.

Siendo mayor la retentiva para frases rimadas, se aprenderán de memoria cierto número de refranes que despierten interés por su agudeza y que han de servir para dejar estereotipada en el ánimo del alumno la aplicación de muchas reglas gramaticales que enseñadas simplemente como tales reglas serían más fácilmente olvidadas.

Igualmente valiosas como elemento pedagógico son las poesías cortas y las canciones, pues unas y otras, aprendidas de memoria, sirven para que se graben indeleblemente muchos vocablos, locuciones y frases que son como guiones y recordatorios para la futura práctica del idioma. Hasta la pronunciación resulta mejorada con el ejercicio de recitar en alta voz los versos y de cantar las canciones. El cancionero popular alemán, tan abundante y tan precioso musicalmente, es un medio pedagógico de gran valor que el profesor tiene en sus manos para hacer más amena y fructuosa su enseñanza.

A partir del segundo año, y por lo tanto, en el sexto curso y en el Preuniversitario, resulta eficaz ejercitar a los alumnos en la lectura y traducción de noticiarios periodísticos y textos de revistas ilustradas, y finalmente iniciarles en el conocimiento de obras literarias de los principales escritores alemanes, sobre todo a base de poesías cortas y de prosa narrativa.

Aplicadas metódica y persistentemente estas directrices, hemos observado positivos resultados cuando nuestros alumnos, llegados a la Universidad o a su profesión definitiva, han tenido que enfrentarse con la traducción de obras de su especialidad, que es, a nuestro entender, el objetivo principal a que se encamina la inclusión de los idiomas vivos en los programas de la Enseñanza Media.

Francisco de B. Moll